๑

พระพุทธประวัติ
และพุทธกิจ ๔๕ พรรษา

พระมหาสมปอง มุทิโต
สถาบันบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก
วัดวิหารธรรม ต.โสมเยี่ยม อ.น้ำโสม จ.อุดรธานี

e-Book67

พระพุทธประวัติ
และพุทธกิจ ๔๕ พรรษา

อัญเชิญจุติจากสวรรค์ชั้นดุสิต

พระเวสสันดรเกิดเป็นสันตุสิตเทพบุตรแล้ว จุติจากดุสิตสวรรค์ลงมาปฏิสนธิในโลกมนุษย์ เพื่อโปรดเวไนยสัตว์ผู้ตกอยู่ในความชอบ ความชัง และความหลง ให้หลุดพ้นจากทุกข์ในวัฏฏสงสาร บรรลุถึงฝั่งพระนิพพาน

ปรากฏในพระสุบินนิมิต

วันพระโพธิสัตว์ปฏิสนธิสู่พระครรภ์ พระนางสิริมหามายาทรงพระสุบินเห็นช้างเผือกนำดอกบัวจากภูเขาเงินภูเขาทองมาถวาย

ประสูติ

วันวิสาขะปูรณีดิถีถ้วนทศมาส พระโพธิสัตว์ประสูติใต้ร่มไม้รังในลุมพินีวัน **ดำเนินได้ ๗ ก้าวมีดอกบัว ๗ ดอกผุดขึ้นรองรับพระบาท** ทรงเปล่งอาสภิวาจาอย่างอาจหาญว่า

อคฺโคหมสฺมิ โลกสฺส	เราเป็นผู้เลิศที่สุดในโลก
เชฏฺโฐหมสฺสมิ โลกสฺส	เราเป็นผู้เจริญที่สุดในโลก
เสฏฺโฐหมสฺมิ โลกสฺส	เราเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในโลก
อยมนฺติมา ชาติ	นี้เป็นชาติสุดท้าย
นตฺถิทานิ ปุนพฺภโว	บัดนี้เราจักไม่เกิดอีก

พระชนมายุ ๕ วัน รับคำทำนายพระลักษณะ ทรงแสดงปาฏิหาริย์ พระเจ้าสุทโธทนะพระบิดาเห็นอัศจรรย์ จึงถวายบังคมพระราชกุมาร ครั้งที่ ๑

พระชนมายุ ๗ วัน พระมารดาสวรรคต

(พระชนมายุ ๒-๖ ปี ไม่ปรากฏเรื่องราว)

พระชนมายุ ๗ พรรษา ๐
บรรลุปฐมฌานในวันแรกนาขวัญ

พระสิทธัตถราชกุมารนั่งขัดสมาธิเจริญฌาน แม้ตะวันคล้อยบ่าย แต่เงาหว้ากลับฉายตรงเหมือนเที่ยงวัน เป็นปาฏิหาริย์ให้พระบิดาถวายบังคมครั้งที่ ๒

(พระชนมายุ ๘-๑๕ ปี ไม่ปรากฏเรื่องราว)

พระชนมายุ ๑๖ พรรษา ๐
ทรงศรศิลป์ อภิเษกสมรส และราชาภิเษก

ทรงศรศิลป์ : พระมหาบุรุษในวัยหนุ่มทรงแสดงศิลปะการยิงธนู ๑๘ อย่าง ยกธนูหนักที่คนตั้งพันจึงยกไหว

อภิเษกสมรสและราชาภิเษก : ทรงอภิเษกสมรสกับพระนางพิมพา อยู่ครองสิริราชสมบัติโดยเสวยสุขบนปราสาท ๓ ฤดู

(พระชนมายุ ๑๗-๒๘ ปี ไม่ปรากฏเรื่องราว)

พระชนมายุ ๒๙ พรรษา ๐
เห็นเทวทูต ๔ ได้พระโอรสและออกผนวช

เห็นเทวทูต : พระพุทธบารมีญาณตักเตือนให้ได้ทอดพระเนตรเห็นเทวทูต ๔ คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะ ที่เทวดาเนรมิตขึ้น

ได้พระโอรส : ทรงหน่ายพระทัยในราตรีกาล พิศดูพระนางพิมพาและพระโอรสราหุลที่เพิ่งประสูติ ทั้งเหล่าสนมก็หลับไหลกายวิการ

ออกผนวช : ทรงสังเวชจึงดำริว่า จะเสด็จออกผนวช ทรงม้ากัณฐกะมีนายฉันนะเป็นพระสหายตามเสด็จ ถึงฝั่งแม่น้ำอโนมา ทรงใช้พระขรรค์ตัดพระโมฬีอธิษฐานการบรรพชา ณ ฟากหนึ่งแห่งแม่น้ำอโนมานั้น เพื่อให้พระพุทธบิดาและพระญาติหมดอาลัยออกติดตาม

พระชนมายุ ๒๙–๓๔ พรรษา ๐
บำเพ็ญทุกกรกิริยา ๖ ปี

บำเพ็ญทุกกรกิริยา : ทรงทรมานพระวรกายอยู่ ๖ ปี ลดอาหารลงวันละคำ จนไม่เสวยอะไรอีก จนเหลือแต่หนังและเอ็นหุ้มกระดูก ขั้นสุดท้าย ทรงกัดฟัน ม้วนลิ้นอุดเพดานปาก กลั้นลมหายใจ แทบใจขาด ก็ยังไม่บรรลุธรรม ต่อมาได้ค้นพบวิธีมัชฌิมาปฏิปทาอันเป็นข้อปฏิบัติแบบทางสายกลาง ไม่ย่อหย่อนเกินไป ไม่เคร่งครัดเกินไป จึงหันมาเที่ยวภิกษาจารออกบิณฑบาตและเสวยพระกระยาหารตามปกติ จนมีพระวรกายสมบูรณ์ ผิวพรรณผุดผ่อง มีมหาบุรุษลักษณะทั้ง ๓๒ ประการปรากฏชัด

พระชนมายุ ๓๕ พรรษา ๐
ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ

เสวยข้าวมธุปายาส : ทรงรับข้าวมธุปายาสของนางสุชาดาธิดากุฏุมพีเสนานี แห่งอุรุเวลาเสนานิคม ซึ่งเป็นพระกระยาหารมื้อก่อนตรัสรู้

ชนะมาร : พระยาปรนิมมิตวสวัตตียกพลเสนามารเข้าประจัญบานห้ำหั่นองค์โพธิสัตว์ แต่กลับพ่ายแพ้ยอมถวายสักการะเพราะพระบารมี ๓๐ ทัศ

ตรัสรู้ : รุ่งอรุณรังษีปูรณีวิสาขมาส ทรงตัดขาดกิเลสตัณหาตรัสรู้อริยสัจจ์ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ก่อนใครๆในโลกนี้ ณ ปริมณฑลแห่งต้นพระศรีมหาโพธิ์

เสวยวิมุตติสุข : เสวยวิมุตติสุขในสัตตมหาสถานแห่งละ ๑ สัปดาห์ คือ รัตนบัลลังก์ อนิมิสสเจดีย์ รตนจงกรม รตนฆรเจดีย์ อชปาลนิโครธ สระมุจลินท์ และควงต้นราชายตนะ

ผจญธิดามาร : ในสัปดาห์ที่ ๕ นางตัณหา นางรคา นางอรดี ธิดาพญามารรับอาสาบิดามาลวงล่อด้วยบ่วงอิตถีมายา ณ โคนไทรอชปาลนิโครธแต่พระพุทธองค์ทรงเพิกเฉย เลยหนีกลับสวรรค์

พญานาคมุจลินท์ : สัปดาห์ที่ ๖ พญานาคมุจลินท์ม้วนขนดลำตัวหุ้มพระพุทธองค์ แผ่พังพานบังพยับฝนและอากาศหนาวระหว่างที่พระพุทธองค์ประทับเสวยวิมุตติสุขที่ริมสระน้ำมุจลินท์

รับแสดงธรรม : ทรงรับคำอาราธนาของท้าวสหัมบดีพรหมให้ทรงแสดงธรรม

เทฺววาจิกะ : โปรดตปุสสะและภัลลิกะพาณิชย์ ๒ พี่น้อง ชาวอุกกลชนบท ให้เป็นเทฺววาจิกะอุบาสกผู้ถึงพระพุทธและพระธรรมเป็นสรณะพวกแรกในโลก

พระองค์บ่ายพระพักตร์สู่กรุงพาราณสี แคว้นกาสี เพื่อโปรดปัญจวัคคีย์

พระชนมายุ ๓๖ พรรษา ๑
แสดงปฐมเทศนาธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

ประทับจำพรรษาแรก ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน กรุ่งพาราณสี แคว้นกาสี

ปฐมเทศนา : ทรงแสดงพระปฐมเทศนาธัมมจักกัปปวัตตนสูตร โปรดปัญจวัคคีย์ให้บรรลุเป็นพระโสดาบัน จึงมีพระธัมมรัตนะ และพระสังฆรัตนะเกิดขึ้นครั้งแรกในโลก

โปรดพระนาลกะ : ผู้เป็นหลานของกาฬเทวิลดาบส

โปรดยสะกุลบุตร : แสดงอนุปุพพิกถาและอริยสัจ ๔ โปรดพระยสะและสหาย ๕๔ คนให้บรรลุพระอรหันต์

โปรดบิดามารดาและอดีตภรรยาของพระยสะ : ทรงแสดงอนุปุพพิกถาและอริยสัจ ๔ โปรดบิดา มารดา และอดีตภรรยาของพระยสะให้บรรลุพระโสดาบันแล้วประกาศตนเป็นอุบาสกและอุบาสิกาผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นเตวาจิกะกลุ่มแรกในโลก

ออกพรรษาที่ ๑ แล้ว

ประกาศพระศาสนา : ส่งพระสาวก ๖๐ องค์ โดยมอบอำนาจให้บวชกุลบุตรด้วยวิธีให้รับไตรสรณคมน์

โปรดภัททวัคคีย์ ๓๐ : ระหว่างทางย้อนไปอุรุเวลาเสนานิคม โปรดภัททวัคคีย์ ๓๐ รูป บริเวณไร่ฝ้าย

โปรดชฎิล ๓ พี่น้อง : โปรดชฎิล ๓ พี่น้องพร้อมบริวาร ๑,๐๐๐ ให้ละพิธีกรรมบูชาไฟ ให้บวชด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา และทรงแสดง**อาทิตตปริยายสูตร**ให้สำเร็จเป็นพระอรหันต์

เสด็จราชคฤห์

โปรดพระเจ้าพิมพิสาร : โปรดพระเจ้าพิมพิสารและชาวเมืองราชคฤห์ให้บรรลุโสดาบัน ท้าวเธอได้ถวายพระเวฬุวันให้เป็นวัดแห่งแรก และทำบุญอุทิศให้หมู่ญาติ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้สงฆ์สาวกรับอารามที่มีผู้ถวายได้

พระปุณณมันตานีบุตร : พระอัญญาโกณฑัญญะบวชให้พระปุณณมันตานีบุตรผู้เป็นลูกน้องสาวและท่านบรรลุอรหันต์

คู่อัครสาวก : โปรดพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะให้บรรลุอรหัตผล และทรงแต่งตั้งให้เป็นคู่อัครสาวก

โอวาทปาติโมกข์ : แสดงโอวาทปาติโมกข์ในวัน วันมาฆบูชา ซึ่งเป็นวันจาตุรงคสันนิบาตมีพระอรหันตสาวกมาประชุมกัน ๑,๒๕๐ รูป

บวชให้พระมหากัสสปะ : ทรงอนุญาตให้พระมหากัสสปะโดยให้รับโอวาท ๓ ข้อ

กาฬุทายีอมาตย์ : บวชให้กาฬุทายีอมาตย์ผู้เป็นสหชาติและท่านได้บรรลุอรหันต์

เสด็จกบิลพัสดุ์ครั้งที่ ๑

เสด็จบ้านเกิด : หลังจากตรัสรู้ ได้เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์เป็นครั้งแรกตามคำอาราธนาของพระพุทธบิดา

ปราบมานะกษัตริย์ : ทรงแสดงปาฏิหาริย์ตรัสมหาเวสสันดรชาดกปราบมานะเจ้าศากยะ ฝนโบกขรพรรษตกทำให้พระเจ้าสุทโธทนะเห็นอัศจรรย์ จึงได้ถวายบังคมเป็นครั้งที่ ๓

พระพุทธบิดาบรรลุธรรม : ทรงแสดงธรรมโปรดพระพุทธบิดาให้บรรลุโสดาบันและบรรลุสกทาคามี

พระนางมหาปชาบดีโคตมีบรรลุโสดาบัน

พระนางยโสธราบรรลุโสดาบัน

เจ้าชายนันทะ อุปสมบทและบรรลุอรหัตผล

พระนางมหาปชาบดีโคตมี ถวายผ้าไตรจีวรแด่พระพุทธเจ้าแต่พระพุทธเจ้าให้ถวายแก่สงฆ์

โปรด**สามเณรราหุล**ให้เป็นเจ้าของอริยทรัพย์ด้วยการบรรพชาเป็นสามเณรองค์แรก

แสดงธรรมโปรด**พระพุทธบิดา**ให้บรรลุอนาคามี

บวชให้เจ้าศากยะ ๖ องค์ คือ ภัททิยะ อนุรุทธะ อานันทะ ภคุ กิมพิละ และเทวทัตต พร้อมด้วยอุบาลีนายภูษามาลา (รวม ๗ คน)

พระทัพพมัลลบุตร : ทัพพมัลลบุตรแห่งกรุงกุสินาราออกบวชและบรรลุอรหัตผล

เสด็จกลับราชคฤห์

แสดงธรรมโปรด**อนาถปิณฑิกเศรษฐี**ให้บรรลุธรรมเป็นโสดาบันที่ป่าสีตวัน

พระชนมายุ ๓๗ พรรษา ๒

จำพรรษาที่ ๒ ณ พระเวฬุวัน (๑)

เสด็จประทับจำพรรษาที่ ๒ ณ พระเวฬุวัน เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ

เสด็จกรุงเวสาลี

เวสาลี : ออกพรรษาแล้วเสด็จเมืองเวสาลี แคว้นวัชชี เพื่อระงับภัยพิบัติ ๓ อย่างคือ ทุพภิกขภัย อมนุสภัย และโรคภัย โดยสอนท่านพระอานนท์ให้สาธยายรตนสูตรบรรเทาภัยของชาวเมืองให้ระงับลง

เสด็จกรุงสาวัตถีครั้งที่ ๑

อนาถปิณฑิกเศรษฐี : ระหว่างประทับอยู่ณพระเวฬุวัน ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีได้ฟังธรรมบรรลุเป็นพระโสดาบัน กราบทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าให้เสด็จกรุงสาวัตถีแล้ว รีบกลับไปสร้างวัดพระเชตวันไว้ถวาย

เสด็จสู่กรุงสาวัตถี : พระพุทธองค์เสด็จสู่กรุงสาวัตถี เพื่อรับพระเชตวันที่อนาถปิณฑิกเศรษฐีสร้างถวาย

พระอานนท์ : พระอานนท์ฟังกถาวัตถุ ๑๐ ประการ ของพระปุณณมันตานีบุตรบรรลุโสดาบัน

พระชนมายุ ๓๘ พรรษา ๓
จำพรรษาที่ ๓ ณ พระเวฬุวัน (๒)

เสด็จประทับจำพรรษาที่ ๓ ณ พระเวฬุวัน เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ

ราชคหเศรษฐี : ราชคหเศรษฐีมีศรัทธาขอสร้างเสนาสนะถวายสงฆ์เป็นที่พำนักถาวร

ภัต ๗ ชนิด : ทรงอนุญาตภัต ๗ ชนิด คือ สังฆภัต อุทเทสภัต

นิมันตนภัต สลากภัต ปักขิกภัต อุโปสถิกภัต และปาฏิปทิกภัต

เภสัช ๕ : ทรงอนุญาตเภสัช ๕ ชนิด คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย

สามเณรราหุล : ให้โอวาทแก่สามเณรราหุล

กรรมวาจา : อนุญาตการอุปสมบทโดยวิธีญัตติจตุตถกรรมวาจา

ราธพราหมณ์ : พระสารีบุตรบวชให้ราธะพราหมณ์ด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาเป็นรูปแรก

วันธัมมัสสวนะ : อนุญาตวันประชุมสงฆ์และแสดงธรรมในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ ของข้างขึ้นและข้างแรม

ออกพรรษาที่ ๓ แล้ว

หลังจากออกพรรษาที่ ๓ แล้ว เสด็จเมืองเวสาลี แคว้นวัชชี

พระกัจจายนะ : พระกัจจายนะบวชและบรรลุอรหัตผล

บัญญัติวันเข้าพรรษา : ทรงบัญญัติกาลเข้าพรรษาต้นและพรรษาหลัง

อาฏานาฏิยะ : แสดงอาฏานาฏิยสูตรเป็นเครื่องป้องกันภัยจากอมนุษย์

ท้าวสักกะ : ทรงแสดงสักกปัญหสูตรโปรดท้าวสักกเทวราชให้บรรลุโสดาบัน ณ ถ้ำอินทสาละ

โสณโกฬิวิสะ : ทรงแสดงธรรมโปรดพระโสณโกฬิวิสะให้บรรลุอรหัตผล

พระชนมายุ ๓๙ พรรษา ๔

จำพรรษาที่ ๔ ณ พระเวฬุวัน (๓)

ประทับจำพรรษาที่ ๔ ณ พระเวฬุวัน เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ แสดงธรรมโปรด**อุคคเสนะคหบดีบุตร**ให้บรรลุอรหัตผล

คหบดีจีวร : อนุญาตให้รับคหบดีจีวรที่มีเจ้าของถวายได้

หมอชีวก : โปรดหมอชีวกโกมารภัจจ์ให้บรรลุโสดาบันแล้วท่านหมอถวายชีวกัมพวันสร้างเป็นวัดและโรงพยาบาลสงฆ์แห่งแรก

ห้ามเนื้อ ๓ ชนิด : ตรัสเรื่องเนื้อที่ภิกษุไม่ควรฉัน ๓ ชนิด คือ เนื้อที่เห็น ที่ได้ยิน และที่สงสัย

ผ้าไตรจีวร : อนุญาตให้พระอานนท์ตัดเย็บจีวรให้เหมือนกับผืนนาของชาวมคธ และอนุญาตให้ใช้ผ้าไตรจีวรและอดิเรกจีวร

ห้ามเนื้อ ๑๐ ชนิด : ห้ามฉันเนื้อ ๑๐ ชนิด คือ เนื้อมนุษย์ เนื้อช้าง เนื้อม้า เนื้อสุนัข เนื้องู เนื้อราชสีห์ เนื้อเสือโคร่ง เนื้อเสือเหลือง เนื้อเสือดาว และเนื้อหมี

เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ครั้งที่ ๒

ออกพรรษาที่ ๔ แล้ว เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์เป็นครั้งที่ ๒

โปรดพระบิดา : แสดงธรรมโปรดพระพุทธบิดาให้สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วนิพพาน ทรงเป็นประธานจุดเพลิงถวายพระบรมศพ

ห้ามญาติ : เสด็จห้ามญาติทั้ง ๒ วงศ์ไม่ให้ทะเลาะกันเพราะแย่งน้ำที่มีค่าน้อยกว่าสายสัมพันธ์

ราชกุมารออกบวช : ราชกุมารจาก๒วงศ์รวมกันเป็น ๕๐๐ ออกบวชตามพระพุทธเจ้า

มหาสมยสูตร : ตรัสมหาสมยสูตรโปรดเทวดาที่มาชุมนุมกันจำนวนมาก ให้บรรลุอรหัตผล

มหาปชาบดี : พระนางมหาปชาบดีโคตมีพาสากิยานี ๕๐๐ ไปขอบวชแต่ไม่ได้รับอนุญาต

พระชนมายุ ๔๐ พรรษา ๕
จำพรรษาที่ ๕ ณ กูฏาคารศาลา

ประทับจำพรรษาณกูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน เขตเมืองเวสาลี แคว้นวัชชี

พระนางมหาปชาบดีบวช : ให้พระนางประชาบดีพร้อมด้วยศากิยานี ๕๐๐ นาง ยอมรับครุธรรม ๘ ประการ บวชเป็นภิกษุณีแล้ว สำเร็จเป็นพระอรหันต์

ยโสธรา : พระนางยโสธราบวชในสำนักพระนางประชาบดีเถรี ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์

รูปนันทา : ทรงแสดงอิทธิฤทธิ์โปรดนางรูปนันทาผู้บวชตามหมู่ญาติให้สำเร็จเป็นพระอรหันต์

ท้าวสักกะ : ทรงตอบปัญหาของท้าวสักกเทวราช จึงเรียกว่าสักกปัญหสูตร

วัตตบท ๗ : ทรงแสดงวัตตบท ๗ ที่จะทำคนให้เป็นพระอินทร์แก่เจ้ามหาลิ ลิจฉวีวงศ์

ทาน ๕ : ทรงแสดงอานิสงส์ของการให้ทาน ๕ ประการ แก่สีหเสนาบดี

ออกพรรษาที่ ๕ แล้ว

วิสาขา : เสด็จไปภัททิยนคร แคว้นอังคะ โปรดเมณฑกะเศรษฐี นางจันทปทุมา ธนัญชัยเศรษฐี นางสุมนาเทวี เด็กหญิงวิสาขา นายปุณณะ และหมู่ญาติให้บรรลุโสดาบัน

ปัญจโครส : เสด็จไปเมืองอังคุตตราปะ แคว้นอังคะ ระหว่างทางทรงอนุญาตโครส ๕ เสบียงทาง น้ำปานะจากผลไม้ ๘ ชนิด น้ำผลไม้หลายชนิด (เว้นน้ำต้มข้าวเปลือก) น้ำใบไม้ทุกชนิด (เว้นน้ำผักดอง) น้ำดอกไม้ทุกชนิด (เว้นน้ำดอกมะซาง) และน้ำอ้อยสด

เจ้าโรชะมัลลกษัตริย์ : เสด็จไปกรุงกุสินารา เจ้าโรชะมัลลกษัตริย์ถวายการต้อนรับอย่างยิ่งใหญ่ และตั้งกติกาไว้ว่า ผู้ใดไม่ต้อนรับพระพุทธเจ้าจะถูกปรับ ๕๐๐ กหาปณะ ทรงอนุญาตให้ฉันผักสดทุกชนิด และของขบฉันที่ทำด้วยแป้ง

นายจุนทะ : พระพุทธเจ้าเสด็จจากริกไปสวนมะม่วงของนายจุนทะกัมมารบุตร เมืองปาวา ทรงแสดงธรรมเรื่องความสะอาดทางกายวาจาใจแก่นายจุนทะกัมมารบุตร

สังคีติสูตร : เสด็จไปประทับ ณ สัณฐาคารของเจ้ามัลลกษัตริย์แห่งกรุงปาวา ทรงอนุญาตให้ท่านพระสารีบุตรเถระแสดงสังคีติสูตร

มหาปเทส ๔ : เสด็จไปอาตุมานคร ซึ่งอยู่ระหว่างทางไปกรุงสาวัตถี แสดงมหาปเทส ๔ ที่ควรและไม่ควรสำหรับสงฆ์

พระชนมายุ ๔๑ พรรษา ๖
จำพรรษาที่ ๖ ณ มกุลบรรพต

ประทับจำพรรษาณมกุลบรรพต แคว้นมคธ

ห้ามปาฏิหาริย์ : ห้ามไม่ให้พระภิกษุแสดงอิทธิปาฏิหาริย์

บาตร ๒ ชนิด : ทรงอนุญาตบาตร ๒ ชนิด คือ บาตรเหล็กและบาตรดิน พร้อมด้วยเชิงรองบาตร

ทรงปรารภจะแสดงยมกปาฏิหาริย์ด้วยพระองค์เองที่กรุงสาวัตถี แคว้นโกศล

เสด็จกรุงสาวัตถีครั้งที่ ๒

ออกพรรษาที่ ๖ แล้ว เสด็จกรุงสาวัตถีเป็นครั้งที่ ๒

เดียรถีย์สร้างสำนักหลังวัดเชตวัน พระเจ้าปเสนทิโกศลเปลี่ยนเป็นสร้างอารามสำหรับภิกษุณี เรียกราชการาม

ยมกปาฏิหาริย์ : วันเพ็ญเดือน ๘ แสดงยมกปาฏิหาริย์ ที่เนินคัณฑัมพะ (ต้นมะม่วงที่นายคัณฑะปลูก) นอกเมืองสาวัตถี

พระชนมายุ ๔๒ พรรษา ๗
จำพรรษาที่ ๗ ณ ดาวดึงส์

ประทับจำพรรษา ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์

พระอภิธรรม : ประทับบนปัณฑุกัมพลสิลาอาสน์ ภายใต้เงาไม้ปาริฉัตตกะ บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์อันเป็นเทวโลกชั้นที่ ๒ ทรงแสดงพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ คือ ธัมมสังคณี วิภังค์ ธาตุกถา ปุคค

ลบัญญัติ กถาวัตถุ ยมก และปัฏฐาน (สัง วิ ธา ปุ ก ย ป) โปรดพุทธมารดาตลอดไตรมาสให้บรรลุเป็นพระโสดาบัน ตรัสเรื่องการให้ทานแก่อังกุรเทพบุตรและอินทกเทพบุตร

เทวโวโรหณะ : วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ เสด็จเทโวโรหณะคือลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ใกล้ประตูนครสังกัสสะ ตรัสยกย่องว่าท่านพระสารีบุตรเป็นผู้เลิศด้วยปัญญา

ออกพรรษาที่ ๗

ออกพรรษาที่ ๗ แล้ว เสด็จกรุงสาวัตถีเป็นครั้งที่ ๓ ตรัสเล่าเรื่องนางปติปูชิกาให้พุทธบริษัทฟัง

แต่งตั้งให้พระนันทกะเป็นผู้โอวาทแก่ภิกษุณี

ธรณีสูบ : นางจิญจมาณวิกาใส่ความพระพุทธเจ้า ถูกธรณีสูบตกสู่อเวจีมหานรก

พระชนมายุ ๔๓ พรรษา ๘
จำพรรษาที่ ๘ ณ เภสกฬาวัน

ประทับจำพรรษา ณ เภสกฬาวัน ภัคคชนบท

ทรงแสดงเรื่องมหาบุรุษวิตก ๘ แก่ท่านพระอนุรุทธะ ที่ปาจีน-วังสทายวัน

แสดงธรรมแก่ภิกษุบิดาของสิงคาลกมานพให้บรรลุเป็นพระอรหันต์

แสดงธรรมโปรดโพธิราชกุมารให้บรรลุโสดาบัน

ออกพรรษาที่ ๗ แล้ว

ผิงไฟ : ทรงบัญญัติสิกขาบทไม่ให้ภิกษุก่อไฟเพื่อผิง

มาคันทิยะ : โปรดมาคันทิยพราหมณ์และภรรยา จนขอบวชทั้ง ๒ คน แล้วได้บรรลุเป็นพระอรหันต์

มาคันทิยา : นางมาคันทิยาผูกจิตอาฆาตในพระศาสดา

โกสัมพี : เศรษฐีโกสัมพี ๓ คนตามไปฟังธรรมที่วัดเชตวัน เมืองสาวัตถี บรรลุเป็นพระโสดาบัน และได้สร้างวัดโฆสิตาราม วัดปาวาริการาม และวัดกุกกุฏารามถวาย ที่กรุงโกสัมพี แคว้นวังสะ

พระชนมายุ ๔๔ พรรษา ๙
จำพรรษาที่ ๙ ณ โฆสิตาราม

ประทับจำพรรษาที่ ๙ ณ โฆสิตาราม กรุงโกสัมพี แคว้นวังสะ

สามาวดี : นางสามาวดีผู้เป็นโสดาบัน มเหสีพระเจ้าอุเทน ถูกนางมาคันทิยาวางแผนเผาทั้งปราสาทจนตายพร้อมบริวาร ๕๐๐

ออกพรรษาที่ ๙ แล้ว

ทรงให้ลงโทษอุกเขปนียกรรมแก่พระฉันนะ

ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไม่ให้ภิกษุดื่มสุราและเมรัย ๕ ชนิด

ทางแสดงสาราณียธรรม ๖ ประการ สมานสามัคคีสงฆ์วัดโฆสิตาราม กรุงโกสัมพี

พระชนมายุ ๔๕ พรรษา ๑๐
จำพรรษาที่ ๑๐ ณ รักขิตวัน

ประทับจำพรรษา ณ รักขิตวัน (ป่าปาริเลยยกะ) แคว้นโกศล

ปาริเลยยกะ : ประทับจำพรรษาในป่าปาริเลยยกะ มีช้างและลิงคอยเฝ้าอุปัฏฐาก

ออกพรรษาแล้ว

ทรงแสดงธรรมโปรดภิกษุ ๕๐๐ รูปให้บรรลุอรหัตผล

อนาถปิณฑิกเศรษฐีและนางวิสาขานิมนต์ให้เสด็จกลับกรุงสาวัตถี

สามัคคี : หมู่สงฆ์ชาวโกสัมพีมาขอขมาต่อพระองค์ จึงทรงแสดงธรรมเพื่อให้เกิดสังฆสามัคคี

เจดีย์ ๓ : ตรัสเรื่องเจดีย์ ๓ ประเภท คือ ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ และอุทเทสิกเจดีย์

อานันทโพธิ์ : พระอานนท์ขออนุญาตนำเมล็ดพระศรีมหาโพธิ์มาปลูกไว้ที่วัดพระเชตวัน ต่อมาเรียกชื่อว่าอานันทโพธิ์

ทรงแสดงอาทิยสูตร หลักการใช้จ่ายทรัพย์ให้เป็นประโยชน์ ๕ ประการ

คิริมานนท์ : ทรงแสดงสัญญา ๑๐ ประการให้พระอานนท์นำไปแสดงแก่พระคิริมานนท์ที่อาพาธ

ทรงแสดงธรรม ๑๐ ประการ แก่พระภัททาลิ

พระชนมายุ ๔๖ พรรษา ๑๑
จำพรรษาที่ ๑๑ ณ เอกนาลา

ประทับจำพรรษา ณ หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อเอกนาลา ทางทิศใต้ของกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ

แสดงธรรมโปรดกสิภารทวาชพราหมณ์ให้บรรลุอรหัตผล

(ออกพรรษาไม่ปรากฏหลักฐาน)

พระชนมายุ ๔๗ พรรษา ๑๒
จำพรรษาที่ ๑๒ ณ เวรัญชา

ประทับจำพรรษา ณ ควงไม้สะเดา เมืองเวรัญชา

ทรงตอบปัญหาของเวรัญชพราหมณ์ ๘ ประการ

ตรัสธรรมอันเป็นเครื่องอยู่รื่นรมย์ ๘ ประการ แก่ปหาราธะจอมอสูร

พระศาสนาอายุสั้น-ยาว : พระสารีบุตรเป็นห่วงพระศาสนาว่าจะมีอายุสั้น จึงกราบทูลให้ทรงบัญญัติสิกขาบท แต่พระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาต

ออกพรรษาแล้ว

เวรัญชพราหมณ์นิมนต์ให้ฉันที่นิเวศน์ของตน

เสด็จมุ่งสู่กรุงเวสาลี ระหว่างถึงกรุงพาราณสี พระนางปชาบดีเถรีทูลลานิพพาน ประชุมเพลิง และบรรจุอัฐิธาตุไว้ในที่นั้น

แสดงธรรมเรื่องการให้ทานโปรดอุคคคฤหบดีให้บรรลุโสดาบัน

เกิดเป็นอุคคะเทพบุตร

เสด็จไปสู่กรุงสาวัตถี ประทับที่วัดพระเชตวัน แสดงภาวนา ๖ ประการ และธรรมชื่อราหุโรวาทสูตร แก่สามเณรราหุล

ทรงปรารภนางอัฑฒกาสี ตรัสเรื่องการอุปสมบท ๘ วิธี

ทรงปรารภ**พระสุทิน** ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามการเสพเมถุน

พระชนมายุ ๔๘ พรรษา ๑๓
จำพรรษาที่ ๑๓ ณ จาลิกบรรพต

ประทับจำพรรษา ณ ภูเขาจาลิกบรรพต เมืองจาลิกา

ทรงโอวาทแก่พระเมฆิยะเรื่องวิตก ๓ อย่าง สอนให้แสวงหาธรรม ๕ ประการ และเจริญธรรม ๔ ประการ โปรดพระเมฆิยะให้บรรลุอรหัตผล

ออกพรรษาแล้ว

มงคล ๓๘ : ขณะประทับที่วัดพระเชตวันทรงแสดงมงคล ๓๘ ประการ

เมตตสูตร : แสดงกรณีเมตตาสูตรให้ภิกษุนำไปสาธยายเพื่อบรรเทาความหวาดกลัว และสอนให้เจริญพรหมวิหารธรรม ๔ ประการ

เมตตานิสงส์ ๑๑ ประการ : ตรัสอานิสงส์ของเมตตา ๑๑ ประการ คือ หลับเป็นสุข ตื่นเป็นสุข ไม่ฝันร้าย เป็นที่รักของมนุษย์ เป็นที่รักของอมนุษย์ เทวดาคุ้มครอง ไฟ ศาสตรา และยาพิษไม่แผ้วพาน จิตเป็นสมาธิเร็ว ผิวพรรณผ่องใส ไม่หลงสติก่อนตาย หากไม่บรรลุในชาตินี้ อย่างต่ำก็เกิดในพรหมโลก

ตรัสปริเยสนาสูตร รคือการแสวงหาอันประเสริฐ ๔ ประการ

แสดงธรรมโปรดพระปูติคัตตติสสเถระให้บรรลุอรหัตผล

แสดงธรรมโปรดพระพาหิยะทารุจิริยะให้บรรลุอรหัตผล

ระหว่างพระพุทธองค์เสด็จไปประทับที่เมืองราชคฤห์ พระอัญญาโกณฑัญญะเข้าเฝ้ากราบทูลลานิพพาน

พระชนมายุ ๔๙ พรรษา ๑๔

จำพรรษาที่ ๑๔ ณ พระเชตวัน

ประทับจำพรรษา ณ วัดเชตวัน กรุงสาวัตถี แคว้นโกศล

พระราหุลอุปสมบท : ทรงอนุญาตให้พระสารีบุตรเถระเป็นพระอุปัชฌาย์ และพระมหาโมคคัลลานะเป็นพระกรรมวาจาจารย์อุปสมบทให้สามเณรราหุลเป็นพระภิกษุ ต่อมาได้บรรลุอรหัตผล

ตรัสเรื่องติรัจฉานกถา ๓๒ ประการ ตรัสกถาวัตถุ ๑๐ ประการ ตรัสสจิตตสูตร ตรัสภัทเทกรัตตคาถา จูฬวิภังคสูตร นิธิกัณฑสูตร เป็นต้น

ออกพรรษาแล้ว

ทรงปรารภเรื่องภิกษุภัททวัคคีย์หรือปาเฐยยภิกษุ ๓๐ รูป จึงทรงอนุญาตให้รับผ้าเพื่อกฐินตามความจำเป็นได้

พระควัมปติ พระปุณณชิ พระวิมละ พระสุพาหุ บรรลุอรหัตผล

เสด็จไปกรุงกบิลพัสดุ์ครั้งที่ ๓

ทรงอนุญาตให้สงฆ์รับการปวารณาด้วยเภสัชปัจจัยเป็นนิตย์ และตรัสอัปปมาทสูตร

พระชนมายุ ๕๐ พรรษา ๑๕
จำพรรษาที่ ๑๕ ณ นิโครธาราม

ประทับจำพรรษาที่ ๑๕ ณ นิโคธาราม กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ เจ้าศากายะถวายสัณฐาคาร

แสดงสัปปุริสธรรม ๗ ประการ

ธรณีสูบ : เรื่องพระเจ้าสุปปพุทธะ (พ่อตา) ถูกธรณีสูบ ตกสู่อเวจีมหานรก

(ออกพรรษาแล้ว ไม่ปรากฏหลักฐาน)

พระชนมายุ ๕๑ พรรษา ๑๖
จำพรรษาที่ ๑๖ ณ อัคคาฬวเจดีย์

ประทับจำพรรษา ณ อัคคาฬวเจดีย์ กรุงอาฬวี กรุงเก่าแห่งแคว้นอาฬวี

อาฬวกยักษ์ : ตรัสตอบปัญหาโปรดอาฬวกยักษ์ให้บรรลุโสดาบัน

นางเสลาราชธิดาเจ้ากรุงอาฬวีได้ฟังพระธรรมเทศนา บวชเป็นภิกษุณี และบรรลุอรหัตผล

ผาติกรรม : ทรงแสดงเรื่องผาติกรรมคือวิธีการแลกเปลี่ยนครุภัณฑ์ของสงฆ์

ธิดาช่างหูก : ธิดาช่างหูกได้ฟังธรรมเรื่องเจริญมรณสติ จึงเจริญมรณสติทั้งกลางวันและกลางคืน

ออกพรรษาแล้ว

แสดงธรรมโปรดหัตถกราชกุมารให้บรรลุอนาคามิผล

แสดงธรรมโปรดบุรุษเข็ญใจที่ตามหาโคให้บรรลุโสดาบัน

เสด็จกลับกรุงราชคหฤห์ ขณะประทับที่พระเวฬุวัน ทรงแสดงกรรมกิเลส ๔

สิริมา : นางสิริมาธิดาของนางสาลวตี น้องสาวของหมดชีวกโกมารภัจจ์ ฟังธรรมแล้วบรรลุโสดาบัน ภิกษุรูปหนึ่งหลงไหลในความงามของนางแต่เสียชีวิตลง พระพุทธเจ้าแสดงธรรมโปรดภิกษุนั้นบรรลุโสดาบัน นางสิริมาเทพกัญญาบรรลุอนาคามี

โพชฌงค์ ๗ : ทรงแสดงโพชฌงค์ ๗ ให้พระมหากัสสปะที่กำลังป่วย ได้ฟังแล้วอาการป่วยก็หายไป

พระชนมายุ ๕๒ พรรษา ๑๗

จำพรรษาที่ ๑๗ ณ พระเวฬุวัน (๔)

ประทับจำพรรษา ณ วัดพระเวฬุวัน เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ

พระทัพพมัลลบุตรทูลลานิพพาน

ออกพรรษาแล้ว

พระวักกลิ : พระวักกลิน้อยใจพระพุทธเจ้า จะโดดหน้าผาตาย ได้ฟังธรรมแล้วบรรลุอรหันต์

พระชนมายุ ๕๓ พรรษา ๑๘

จำพรรษาที่ ๑๘ ณ จาลิกบรรพต (๑)

ประทับจำพรรษา ณ จาลิกบรรพต เมืองจาลิกา

ออกพรรษาแล้ว

เสด็จเมืองอาฬวีครั้งที่ ๒

ธิดาช่างหูก : โปรดธิดาช่างหูกบรรลุโสดาปัตติผล

บิดาช่างหูก : ช่างหูกผู้เป็นบิดาขอบวชสำเร็จอารหัตตผล

อริยทรัพย์ : ตรัสเรื่องอริยทรัพย์ ๗ ประการ คือ ศรัทธา ศีล หิริ โอตตัปปะ พาหุสัจจะ จาคะ และปัญญา

พระชนมายุ ๕๔ พรรษา ๑๙

จำพรรษาที่ ๑๙ ณ จาลิกบรรพต (๒)

ประทับจำพรรษา ณ จาลิกบรรพต เขตเมืองจาลิกา

ออกพรรษาแล้ว

องคุลีมาล : โปรดโจรองคุลีมาล

เรื่องสันตติมหาอำมาตย์บรรลุอรหัตตผลแล้วนิพพาน

พระชนมายุ ๕๕ พรรษา ๒๐

จำพรรษาที่ ๒๐ ณ พระเวฬุวัน (๕)

ประทับจำพรรษา ณ พระเวฬุวัน เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ

พุทธุปัฏฐาก : พระอานนท์ได้เป็นอุปัฏฐากประจำพระองค์และได้รับพร ๘ ประการ

พระชนมายุ ๕๖–๗๒ พรรษา ๒๑–๓๗

จำพรรษาที่ ๒๑ ณ พระเชตวันและบุพพาราม

ประทับจำพรรษา ณ พระเชตวันและวัดบุพพารามสลับกันไป

ออกพรรษาแล้ว

เสด็จจาริกไปตามตำบลต่างๆ เพื่อโปรดเวไนยสัตว์

ประทับจำพรรษา ณ บุพพารามกรุงสาวัตถี

ภิกขุปาติโมกข์ : พระองค์ทรงอนุญาตให้สงฆ์ประชุมฟังภิกขุปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือนเป็นครั้งแรก

พระราหุล นิพพาน

สังฆเภท : พระเทวทัตคิดปกครองสงฆ์ ยุแยกให้สงฆ์แตกกันเป็น ๒ ฝ่าย

โลหิตุปบาท : พระเทวทัตวางแผนปลงพระชนม์พระศาสดา ๔ ครั้ง

ปิตุฆาต : พระเจ้าอชาตศัตรูปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสารผู้บิดา

ธรณีสูบ : พระเทวทัตถูกธรณีสูบ บริเวณหน้าวัดพระเชตวัน

พระชนมายุ ๗๓ พรรษา ๓๘

จำพรรษาที่ ๓๘ ณ พระเชตวันและบุพพาราม

สามัญญผล : แสดงสามัญญผลสูตรแก่พระเจ้าอชาตศัตรู

พุทธมามกะ : พระเจ้าอชาตศัตรูแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

ขบถ : อำมาตย์ก่อการขบถ

พระเจ้าปเสนทิโกศลสิ้นพระชนม์

ฆ่าล้างวงศ์ : พระเจ้าวิฑูฑภะฆ่าล้างวงศ์ศากยะ

พระเจ้าวิฑูฑภะสิ้นพระชนม์

พระชนมายุ ๗๔–๗๗ พรรษา ๓๙–๔๒

(ไม่ปรากฏเรื่องราว)

พระชนมายุ ๗๘ พรรษา ๔๓

จำพรรษาที่ ๔๓ ณ พระเชตวันและบุพพาราม

พระยโสธราเถรีนิพพาน

พระชนมายุ ๗๙ พรรษา ๔๔

จำพรรษาที่ ๔๔ ณ พระเชตวันและบุพพาราม

ประทับแสดงธรรมที่วัดเชตวัน

ตอบปัญหาเทวดา

ออกพรรษาแล้ว

พระสารีบุตรทูลลานิพพาน

พระสารีบุตรโปรด**มารดาจนบรรลุโสดาปัตติผล** แล้วนิพพาน

พระโมคคัลลานะถูกโจร ๕๐๐ ที่เดียรถีย์จ้างมาทำร้ายจนนิพพาน

นางอัมพปาลีถวายอาราม ได้ฟังธรรมแล้วบรรลุอรหัตผล

พระชนมายุ ๘๐ พรรษา ๔๕
จำพรรษาที่ ๔๕ ณ เวฬุวคาม

ประทับจำพรรษาที่ ๔๕ ณ หมู่บ้านเวฬุวคาม ใกล้กรุงเวสาลี แคว้นวัชชี

ตรัสอานุภาพอิทธิบาท ๔

ปลง :ทรงปลงอายุสังขาร ตรัสโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ

อาหารมื้อสุดท้าย : นายจุลทะถวายพระกรายาหารมีชื่อว่าสูกรมัททวะ

ตรัสถึงสังเวชนียสถาน ๔ แห่ง

แสดงวิธีปฏิบัติกับพุทธสรีระ

ปัจฉิมโอวาท : ตรัสโอวาทก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า...

หนฺททานิ ภิกฺขเว, อามนฺตยามิ โว, วยธมฺมา สงฺขารา, อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ.

ภิกษุทั้งหลาย เราขอเตือนเธอทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำกิจทุกอย่างให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด

และแล้ว พระบรมศาสดาก็ได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน

จบ พุทธกิจ ๔๕ พรรษา

จาริกแสวงบุญ

ก่อนจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้รับสั่งกับท่านพระอานนท์เถระว่า

“อาคมิสฺสนฺติ โข อานนฺท สทฺธา ภิกฺขู ภิกฺขุนิโย อุปาสกา อุปาสิกาโย ‘อิธ ตถาคโต ชาโต’ติปิ ‘อิธ ตถาคโต อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุทฺโธ’ติปิ ‘อิธ ตถาคเตน อนุตฺตรํ ธมฺมจกฺกํ ปวตฺติต’นฺติปิ ‘อิธ ตถาคโต อนุปาทิเสสาย นิพฺพานธาตุยา ปรินิพฺพุโต’ติปิ. เย หิ เกจิ อานนฺท เจติยจาริกํ อาหิณฺฑนฺตา ปสนฺนจิตฺตา กาลงฺกริสฺสนฺติ. สพฺเพ เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสนฺติ

ดูก่อนอานนท์ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา จักพากันมาด้วยจิตศรัทธาว่า ‘ตถาคตได้ประสูติในที่นี้ ตถาคตได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมา-สัมโพธิญาณในที่นี้ ตถาคตทรงประกาศธรรมจักรอันยอดเยี่ยมในที่นี้ พระตถาคตได้เสด็จดับขันธปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุในที่นี้’ ชนทุกหมู่เหล่าผู้มีจิตเลื่อมใสจาริกไปยังเจติยสถาน กราบไหว้สักการะบูชาอยู่ เมื่อกายแตกดับตายไป จะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์” (ที.มหา. ๑๐/๒๐๒)